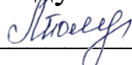

**Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького**

Природничо-географічний факультет
Кафедра історії та археології

**ЗАТВЕРДЖЕНО НА ЗАСІДАННІ
КАФЕДРИ**

Завідувач кафедри

 Л.І. Полякова
(протокол № 1 від 30.08 2022 р.)

РОБОЧА ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ

«АГРАРНА ІСТОРІЯ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ»

Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 032 Історія та археологія
Освітньо-наукова програма Історія та археологія

Запоріжжя, 2022

Розробники:

Крилова Алла Миколаївна, доцент кафедри історії та археології, доцент історичних наук, доцент.

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-наукової програми д.і.н., проф. О.М. Ситник

1. Опис освітнього компоненту

Таблиця 1

Найменування показників	Рівень вищої освіти галузь знань, спеціальність, спеціалізація	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Рівень вищої освіти: доктор філософії, Галузь знань 03 "Гуманітарні науки" Спеціальність 032 «Історія та археологія». Освітньо-наукова програма Історія та археологія	Обов'язкова	
Блоків – 2 у тому числі: курсозна робота – навчальна практика –		Рік підготовки:	
		II	II
		Семестр	
		4	
		Лекції	
		20 год.	
Загальна кількість годин – 120		Практичні, семінарські	
		20 год.	
		Лабораторні	
		—	
Тижневих годин для денної форми навчання: <u>3, 4 семестр:– 7</u>		Навчальна практика	
	—		
	Самостійна робота		
	80 год.		
	Вид контролю: залік		

2. Мета та заплановані результати навчання

Місце дисципліни у освітній програмі – вибіркова.

Метою дисципліни є підготовка історика-професіонала, що володіє сучасними методами дослідження локальної історії, а також етапів та провідних тенденцій розвитку рідного краю.

Завданнями курсу є засвоєння необхідних для майбутнього спеціаліста обсягу й рівня знань, щодо основних проблем дослідження локальної історії.

Перелік компетентностей, які набуваються під час опанування дисципліною:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі історії, археології та інших історичних дисциплін; володіння методологією наукової та науково-педагогічної діяльності, проведення самостійного наукового дослідження у сфері своєї професійно-наукової діяльності, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Загальні компетентності:

ЗК 5. Знання відповідних стандартів для проведення наукової та педагогічної діяльності;

ЗК 6. Здатність використання академічної української та іноземної мови у професійній діяльності та дослідженнях в усній та письмовій формі;

ЗК 9. Здатність до роботи з джерельною базою дослідження і.

Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК 1. Знання та розуміння основних історичних подій і процесів вітчизняної та світової історії;

ФК 3. Знання роботи з різноманітними історичними та археологічними джерелами;

ФК 5. Здатність професійного аналізу історичних та археологічних джерел;

ФК 7. Здатність планувати й підготовлювати різні типи занять з історичних дисциплін та уміння використання сучасних технологій навчання.

3. Заплановані результати навчання:

Результати навчання (РН)

РН5 Знання теоретичних і практичних проблем сучасного стану наукових знань за обраною спеціальністю;

РН10 Здатність правильного планування свого часу для найбільш ефективного проведення своєї наукової або педагогічної діяльності;

РН12 Здатність професійно стежити за новітніми вітчизняними і світовими науковими публікаціями, для використання їх у своєї наукової та педагогічної діяльності;

РН14 Здатність професійної орієнтації у політичних подіях та основних напрямках історичного розвитку сучасного світу та вітчизняної історії;

4. Критерії оцінювання

Критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти підсумкового оцінювання є досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом вивчення дисципліни.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до положення № 345 від 28.10.2019 р. «Про бально-накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького».

Основним видом контролю знань, умінь, навичок та способів їх застосування є поточний контроль, для якого використовується національна шкала «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» з відповідними до неї балами «5», «4», «3», «2». Ці бали виставляються за кожне семінарське заняття в академічний журнал. Завдання, що винесені для самостійного опрацювання студентами, оцінюються як частина теми семінарського заняття.

Критерії оцінювання діяльності студентів на семінарських заняттях, виконання завдань самостійного опрацювання наведені у таблиці:

Бали	Критерії
5	Студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі розрахункові/тестові завдання. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.
4	Студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість розрахункових/тестових завдань. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.

3	Студент в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових розрахунків, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину розрахункових / тестових завдань. Має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.
2	Студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого; не вміє зробити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки

За семестр з курсу дисципліни проводяться дві періодичні контрольні роботи (ПКР), результати яких є складовою результатів періодичних контролів першого (ПК1) та другого (ПК2). Результати кожного періодичного контролю (ПК1; ПК2) є сумою поточного контролю (П) і періодичної контрольної роботи (ПКР): $ПК1 = П + ПКР$; $ПК2 = П + ПКР$. Максимальна кількість балів за кожний періодичний контроль (ПК1; ПК2) складає 50 балів.

Максимальна кількість балів за періодичну контрольну роботу (ПКР) становить 60% від максимальної кількості балів за кожний періодичний контроль (ПК1; ПК2), тобто 30 балів. А 40% балів, тобто решта балів кожного періодичного контролю, є бали за поточний контроль, а саме 20 балів.

Результати поточного контролю обчислюються як середньозважена оцінок ($X_{ср}$) за діяльність здобувача вищої освіти на всіх заняттях, що входять в число певної контрольної точки.

Здобувач вищої освіти має право на підвищення результату тільки однієї періодичної контрольної роботи (ПКР) протягом тижня або двох (залежить від розкладу) після його складання.

Підсумкова оцінка (ПО) за семестр складається з суми балів за періодичні контролі (ПК1; ПК2): $ПО = ПК1 + ПК2$. Максимальна сума підсумкової оцінки дорівнює 100 балам.

Підсумковим контролем є залік, який виставляється на основі підсумкової оцінки.

Співвідношення балів національної оцінної, ECTS і 100 – бальної оцінної шкали таке:

Оцінка за національною шкалою	Оцінка ЄКТС	Мінімальний бал для отримання позитивної оцінки – 60, максимальний – 100
Зараховано	А	90-100

	B	82-89
	C	74-81
	D	64-73
	E	60-63
Незадовільно	FX	35-59
	F	1-34

Здобувач вищої освіти зобов'язаний відпрацювати всі пропущені семінарські заняття протягом двох тижнів. Невідпрацьовані заняття є підставою для недопущення здобувача вищої освіти до підсумкового контролю як такого, що не виконав навчальний план.

5. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є залік, стандартизовані тести, реферати, студентські презентації та виступи на семінарських заняттях.

6. Програма навчальної дисципліни.

Блок I. АГРАРНА ІСТОРІЯ ДЕРЕВОЛЮЦІЙНОГО ПЕРІОДУ

Тема 1. Зародження землеробської культури на українських землях у первісну добу.

Привласнювальне господарство, винайдення хліборобства і скотарства. Господарські системи доби бронзи, сільське господарство у греко-скіфську, сарматську добу, первинні знання про ведення сільського господарства

Тема 2. Агро-економічні та соціальні процеси у добу Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Система землеволодіння і землекористування, сільськогосподарське виробництво. Наслідки для сільського господарства монгольського завоювання

Тема 3. Аграрна політика на українських землях у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої (XIII ст. – першій половині XVII ст.). Землеволодіння і землекористування. Еволюція агровиробничої системи, формування агрономічних знань

Тема 4. Аграрні відносини у козацько-гетьманській державі.

Козацьке землеволодіння. Зимівники та хутори, агрокультура індивідуального селянського господарства

Тема 5. Розвиток сільського господарства українських земель (кінець XVII – XVIII ст.).

Російські норми у земельних відносинах, діяльність гетьмансько-

старшинського адміністративного апарату в аграрній сфері. Розвиток землеробства і тваринництва, зміни в соціальній структурі селянства

Тема 6. Аграрні процеси на південноукраїнських землях в складі Російської імперії.

Аграрна політика царату щодо селянства, економічні відносини у поміщицьких маєтках, особливості становлення розрядів селян. Господарська діяльність селян, початок антикріпосницької боротьби, скасування кріпосного права, зміни в селянському господарюванні. Перебудова на товарно-грошових засадах поміщицьких господарств, еволюція життєвого простору в українському селі у пореформену добу

Тема 7. Аграрний розвиток на початку 20 ст. (1906–1914 рр.)

Аграрна криза в Російській імперії, політична ідентифікація селянства. Столипінська аграрна програма її екстенсивна суть та значення, селянська соціальна самоорганізація, індивідуальне землеволодіння. Інтенсифікація товарного сільськогосподарського виробництва, сільське підприємництво

Тема 8. Аграрні перетворення центральної ради та української народної республіки

Аграрні перетворення центральної ради та української народної республіки

Тема 9. Аграрні відносини у період гетьманату П. Скоропадського

Аграрні відносини у період гетьманату П. Скоропадського

Тема 10. Аграрні відносини періоду Директорії

Аграрні відносини періоду Директорії

Блок II. АГРАРНА ІСТОРІЯ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Тема 11. Радянська аграрна політика в Україні періоду революції.

Радянська аграрна політика в Україні періоду революції

Тема 12. Південноукраїнське село в умовах нової економічної політики.

Південноукраїнське село в умовах нової економічної політики

Тема 13. Аграрна політика радянської влади 20-30-х років ХХ ст.

Вироблення політики суцільної колективізації, чекістська операція "розкуркулення", антиколгоспний опір селянства, криза колгоспного ладу. Голод 1932–1933 рр. Особисті підсобні господарства, соціально-побутова та культурно-освітня сфери села

Тема 14. Зміни в аграрному секторі у роки Другої світової війни.

Українське село в політиці нацистської влади, система пограбування

Разом за блоком II	32	6	6			20						
БЛОК III АГРАРНА ІСТОРІЯ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ												
Тема 11. Радянська аграрна політика в Україні періоду революції	10					10						
Тема 12. Південноукраїнське село в умовах нової економічної політики	10					10						
Тема 13. Аграрна політика радянської влади 20-30-х років ХХ ст.	10					10						
Разом за блоком III	30					30						
Усього	120	20	20	0	0	80						

8. Теми лекцій

Таблиця 5

№ з/п	Назва теми та питання, що вивчаються	Кількість годин
1.	Тема 1. Зародження землеробської культури на українських землях у первісну добу. Привласнювальне господарство, винайдення хліборобства і скотарства. Господарські системи доби бронзи, сільське господарство у греко-скіфську, сарматську добу, первинні знання про ведення сільського господарства	2
2.	Тема 2. Агро-економічні та соціальні процеси у добу Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Система землеволодіння і землекористування, сільськогосподарське виробництво. Наслідки для сільського господарства монгольського завоювання	2
3.	Тема 3. Аграрна політика на українських землях у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої (XIII ст. – першій половині XVII ст.). Землеволодіння і землекористування. Еволюція агровиробничої системи, формування агрономічних знань	2
4.	Тема 4. Аграрні відносини у козацько-гетьманській державі. Козацьке землеволодіння. Зимівники та хутори, агрокультура індивідуального селянського господарства	2
5.	Тема 5. Розвиток сільського господарства українських земель (кінець XVII – XVIII ст.). Російські норми у земельних відносинах, діяльність гетьмансько-старшинського адміністративного апарату в аграрній сфері. Розвиток землеробства і тваринництва, зміни в соціальній структурі селянства	2

6.	Тема 6. Аграрні процеси на південноукраїнських землях в складі Російської імперії. Аграрна політика царату щодо селянства, економічні відносини у поміщицьких маєтках, особливості становлення розрядів селян. Господарська діяльність селян, початок антикріпосницької боротьби, скасування кріпосного права, зміни в селянському господарюванні. Перебудова на товарно-грошових засадах поміщицьких господарств, еволюція життєвого простору в українському селі у пореформену добу	2
7.	Тема 7. Аграрний розвиток на початку 20 ст. (1906–1914 рр.) Аграрна криза в Російській імперії, політична ідентифікація селянства. Столипінська аграрна програма її екстенсивна суть та значення, селянська соціальна самоорганізація, індивідуальне землеволодіння. Інтенсифікація товарного сільськогосподарського виробництва, сільське підприємництво	2
8.	Тема 13. Аграрна політика радянської влади 20-30-х років ХХ ст. Вироблення політики суцільної колективізації, чекістська операція "розкуркулення", антиколгоспний опір селянства, криза колгоспного ладу. Голод 1932–1933 рр. Особисті підсобні господарства, соціально-побутова та культурно-освітня сфери села	2
9.	Тема 14. Зміни в аграрному секторі у роки Другої світової війни. Українське село в політиці нацистської влади, система пограбування українського селянства, евакуація матеріальних і трудових ресурсів. Внесок українського селянства у зміцненні обороноздатності, повсякденне життя селянства в умовах окупації. демографічні і матеріальні втрати села	2
10.	Тема 15. Розвиток сільського господарства УРСР (друга половина 40-х – початок 90-х рр.). Повоєнна відбудова зміни в аграрному секторі України у період десталінізації, аграрне господарство України на ранньому етапі системної кризи. Сільське господарство України на пізньому етапі кризи радянської системи	2
	Всього	20

9. Теми практичних (семінарських) занять

Таблиця 6

№ з/п	Назва теми та питання, що вивчаються	Форми контролю	Кількість годин
1.	Тема 1. Зародження землеробської культури на українських	Поточн	2

	землях у первісну добу. Привласнювальне господарство, винайдення хліборобства і скотарства. Господарські системи доби бронзи, сільське господарство у греко-скіфську, сарматську добу, первинні знання про ведення сільського господарства	ий	
2.	Тема 2. Агро-економічні та соціальні процеси у добу Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Система землеволодіння і землекористування, сільськогосподарське виробництво. Наслідки для сільського господарства монгольського завоювання	Поточний	2
3.	Тема 3. Аграрна політика на українських землях у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої (XIII ст. – першій половині XVII ст.). Землеволодіння і землекористування. Еволюція агровиробничої системи, формування агрономічних знань	Поточний	2
4.	Тема 4. Аграрні відносини у козацько-гетьманській державі. Козацьке землеволодіння. Зимівники та хутори, агрокультура індивідуального селянського господарства	Поточний	2
5.	Тема 5. Розвиток сільського господарства українських земель (кінець XVII – XVIII ст.). Російські норми у земельних відносинах, діяльність гетьмансько-старшинського адміністративного апарату в аграрній сфері. Розвиток землеробства і тваринництва, зміни в соціальній структурі селянства	Поточний	2
6.	Тема 6. Аграрні процеси на південноукраїнських землях в складі Російської імперії. Аграрна політика царату щодо селянства, економічні відносини у поміщицьких маєтках, особливості становлення розрядів селян. Господарська діяльність селян, початок антикріпосницької боротьби, скасування кріпосного права, зміни в селянському господарюванні. Перебудова на товарно-грошових засадах поміщицьких господарств, еволюція життєвого простору в українському селі у пореформену добу	Періодичний	2
7.	Тема 7. Аграрний розвиток на початку 20 ст. (1906–1914 рр.) Аграрна криза в Російській імперії, політична ідентифікація селянства. Столипінська аграрна програма її екстенсивна суть та значення, селянська соціальна самоорганізація, індивідуальне землеволодіння. Інтенсифікація товарного сільськогосподарського виробництва, сільське підприємництво	Поточний	2
8.	Тема 13. Аграрна політика радянської влади 20-30-х років ХХ ст. Вироблення політики суцільної колективізації, чекістська операція "розкуркулення", антиколгоспний опір селянства, криза колгоспного ладу.	Поточний	2

	Голод 1932–1933 рр. Особисті підсобні господарства, соціально-побутова та культурно-освітня сфери села		
9.	Тема 14. Зміни в аграрному секторі у роки Другої світової війни. Українське село в політиці нацистської влади, система пограбування українського селянства, евакуація матеріальних і трудових ресурсів. Внесок українського селянства у зміцненні обороноздатності, повсякденне життя селянства в умовах окупації. демографічні і матеріальні втрати села	Поточний	2
10.	Тема 15. Розвиток сільського господарства УРСР (друга половина 40-х – початок 90-х рр.). Повоєнна відбудова зміни в аграрному секторі України у період десталінізації, аграрне господарство України на ранньому етапі системної кризи. Сільське господарство України на пізньому етапі кризи радянської системи	Поточний	2
	Всього		20

10. Самостійна робота

Таблиця 7

Теми для самостійного опрацювання

№ з/п	Теми і перелік питань що внесені на самостійне вивчення
1.	Тема 8. Аграрні перетворення центральної ради та української народної республіки
2.	Тема 9. Аграрні відносини у період гетьманату П. Скоропадського
3.	Тема 10. Аграрні відносини періоду директорії
4.	Тема 11. Радянська аграрна політика в Україні періоду революції
5.	Тема 12. Південноукраїнське село в умовах нової економічної політики
6.	Тема 13. Аграрна політика радянської влади 20-30-х років ХХ ст.
7.	Тема 14. Зміни в аграрному секторі у роки Другої світової війни.
8.	Тема 15. Розвиток сільського господарства УРСР (друга половина 40-х – початок 90-х рр.).

Орієнтовна тематика індивідуальних завдань: рефератів, есе, презентацій, які запропоновані для самостійного виконання здобувачами вищої освіти

1. Розвиток сільського господарства менонітів
2. Розвиток сільського господарства Приазовських болгар
3. Столипінська аграрна реформа
4. Переписи землеволодіння у Російській імперії
5. Земські поземельні переписи в Південній Україні

11. Методи контролю

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і контролю виконання завдань самостійної роботи (рефератів, есе, презентацій). Методи проведення поточного контролю: усний, письмовий, тестовий контроль.

Періодичний контроль здійснюється під час першої та другої контрольних точок відбувається із використанням письмового контролю (контрольна робота).

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку із використанням усного контролю.

12. Література

Основна

1. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII століття: аналіз джерел. – К., 2000. – 308 с.
2. Бойко Я.В. Аграрна колонізація Південної України (60-80-ті рр. XIX ст.) // Український історичний журнал. - 1989. № 10. С. 93-101. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=IDP=&S21STR=journal_1989_10_93
3. Крилова А. М. Описово-статистичні документи земського обслідування Мелітопольського повіту 1912 року як джерело до вивчення землеволодіння окремих населених пунктів. Наукові записки: [Збірник праць молодих вчених та аспірантів]. Київ, 2009. Т. 18. С. 79-90.
4. Панченко П. П., Шмарчук В. А. Аграрна історія України: Підручник. 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 342 с. – (Вища освіта XXI століття)
5. Падалка С. С., Кириленко І. Г., Вергунов В. А. [Аграрна історія України. Ч. I: Від найдавніших часів до початку XX століття.](#)
6. Падалка С. С., Кириленко І. Г., Вергунов В. А. [Аграрна історія України. Ч. II: Радянська доба 1917–1990 рр.](#)
7. Падалка С. С., Кириленко І. Г., Вергунов В. А. [Аграрна історія України. Ч. III: Період незалежності 1991–2018 рр.](#)
8. Полюбовні сказки, або як колись ділили землю. Мелітопольський краєведческий журнал. № 7, 2016 г. С. 47-52

9. Приймак О.М. Селянство Південної України: соціальна історія кінця ХІХ – початку ХХ століть. Запоріжжя: ЗНУ, 2012. 458 с.
10. Темірова Н.Р. Поміщики України в 1861-1917 рр.: соціально-економічна еволюція. Донецьк: ДонНУ, 2003. 319 с.
11. Темірова Н.Р. Соціально-економічна еволюція поміщицтва України в 1861-1917 рр.: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра істор. наук: спец. 07.00.01. «Історія України». Донецьк, 2003а. 35 с.
12. [Шевченко В.М. Земельний ринок України \(1861-1917 рр.\). Монографія.](#) Ніжин: Вид-во «Аспект-поліграф», 2010. 344 с.

ДОПОМІЖНА

13. Harvey L. Dyck, "Landlessness in the Old Colony: The Judenplan Experiment, 1850-1880," in *Mennonites in Russia 1788-1988: Essays in Honour of Gerhard Lohrenz*, ed. John Friesen (Winnipeg: CMBC Publications, 1989), 183-202.
14. Helmut T. Huebert, *Mennonite Estates in Imperial Russia*. Winnipeg: Springfield Publishers, 2005. pp. XVI + 415
15. Krylova A. Historiography of the socio-economic and cultural development of German settlements of Tavrian gubernia (middle XIX - the beginning of XX c.) "Scientific discussion" journal №17 (Praha, Czech Republic) VOL 1, No 17, (2018). P.34-37
16. Krylova A. Historical maps in GIS: scientific and methodological aspect (Molochna German settlement maps as example). *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 5/47, 466–485. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.5/47.217779> <http://phh.dspu.edu.ua/article/view/217779>
17. *Mennonite Historical Atlas*. Second edition revised and expanded. Maps by William Schroeder. Text and some maps by Helmut T. Huebert. Winnipeg, Manitoba, 1996. 182 p.
18. Staples J. R. *Cross-Cultural Encounters on the Ukrainian Steppe: Settling the Molochna Basin, 1783-1861*. University of Toronto Press Incorporated, 2003. 253 P.

13. Інформаційні ресурси

1. Електронна бібліотека Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського [електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/eb>
2. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України <http://archeos.org.ua/>
3. Інститут історії України <http://history.org.ua/uk>